

Vleermuizen rond verzorgingstehuis Ruijschenbergh, Gemert

Peter Twisk

oktober 2006

Rapport van de Zoogdiervereniging VZZ

In opdracht van Staro Bos- en Natuurbeheer

Vleermuizen rond verzorgingstehuis Ruijschenbergh, Gemert

Rapport nr.: 2006.49
Datum uitgave: oktober 2006
Auteurs: Peter Twisk
Illustratie kaft: Peter Twisk
Overige illustraties: Peter Twisk
Productie: Stichting VZZ
Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem, Nederland
Tel. 026-3705318, E-mail: zoogdier@vzz.nl
Naam en adres opdrachtgever: Staro Bos en Natuurbeheer, mw. A. Ouweland
Watermolen 29, 5421 LJ Gemert

Dit rapport kan geciteerd worden als:

Twisk, P., 2006. Vleermuizen rond verzorgingstehuis Ruijschenbergh, Gemert. VZZ rapport 2006.49. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.

De Stichting VZZ, onderdeel van de Zoogdiervereniging VZZ, is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de VZZ; opdrachtgever vrijwaart de Stichting VZZ voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Zoogdiervereniging VZZ

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Zoogdiervereniging VZZ, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

1. INLEIDING

Er zijn voorbereidingen gaande om het verzorgingstehuis Ruijschenbergh te Gemert aanzienlijk te verbouwen. Dit tehuis bestaat uit verschillende gebouwen die via corridors met elkaar verbonden zijn. De meeste van deze gebouwen zijn tenminste twee etages hoog. Door de nieuwbouw zal de bebouwde oppervlakte aanzienlijk toenemen, ten koste van gazons, bomen en ander groen. Uit een verkennend onderzoek in augustus '05 van Staro Bos- en Natuurbeheer bleek dat er in het gebied vleermuizen voorkomen en dat de plannen mogelijk nadelig zouden kunnen zijn voor deze dieren. Daarom is aan de Zoogdiervereniging VZZ gevraagd nader onderzoek te doen naar het belang van het gebied voor vleermuizen. Dit onderzoek is in 2006 door de Stichting VZZ, het uitvoerend orgaan van de Zoogdiervereniging, uitgevoerd. Dit rapport bevat hiervan de resultaten.

Kaart 1. Verzorgingstehuis Ruijschenbergh. Met een rode lijn is het plangebied voor de nieuwbouw aangegeven. Met grijs zijn de huidige gebouwen aangeduid. Het groene vlak aan de noordzijde betreft gazon met o.a. een rand van bomen. Hier worden o.a. geiten gehouden. Het groene vlak aan de zuidwest zijde betreft gazon met perken en oude bomen. Het blauwe vlak is een kleine vijver. De geplande nieuwbouw is met een zwarte contourlijn aangegeven.

2 WERKWIJZE

Het onderzoek was gericht op het vaststellen van verschillende functies die de gebouwen van verzorgingstehuis Ruijschenbergh en het omliggende terrein voor vleermuizen kunnen hebben. In de gebouwen kunnen verblijfplaatsen aanwezig zijn van gebouwbewonende vleermuizen. Het kan hier gaan om overwinterende vleermuizen, kraamkolonies en paarverblijfplaatsen. Verder kunnen er over het terrein vliegroutes lopen van vleermuizen die van hun verblijfplaats naar hun foerageergebied onderweg zijn. En het terrein kan als foerageergebied door vleermuizen worden gebruikt.

Er is driemaal een bezoek gebracht aan het terrein van het tehuis. Op 23 maart '06 vond het eerste bezoek plaats. Na een lang aanhoudende periode met relatief koud weer (0-4°C.) was dit één van de eerste warmere lentedagen, en daarmee een gunstig moment om aanwezigheid van eventuele winterslapende dieren te ontdekken. In spouwmuren en andere moeilijk bereikbare ruimten in gebouwen kunnen soorten als de laatvlieger *Eptesicus serotinus* en gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus* hun winterslaap doorbrengen, en zulke dieren zijn bijzonder moeilijk of zelfs onmogelijk op te sporen. Een van de weinige mogelijkheden is het opsporen van uitvliegende dieren op warme dagen in het voorjaar, als de dieren actief worden. Op genoemde datum was er sprake van een plotselinge verhoging van de temperatuur, waardoor de omstandigheden zeer gunstig waren voor het opsporen van vleermuizen die hun winterslaapplaats verlaten. Op deze avond is eerst een verkennende ronde rond de gebouwen gemaakt. Vanaf zonsondergang is er op verschillende plaatsen gepost om passerende vleermuizen op te sporen, met name daar waar er veranderingen aan de gebouwen zullen plaats vinden, en waar vleermuizen zichtbaar zouden zijn tegen de avondlucht bij het passeren. Ter afronding is er een ronde om de gebouwen gemaakt om foeragerende vleermuizen op te sporen.

Het tweede bezoek vond plaats op 19 juni '06. In deze tijd van het jaar zijn vrouwtjes vleermuizen verzameld in kraamkolonies om hun jongen ter wereld en groot te brengen. Via onder andere het zoeken naar vliegroutes en uitvliegende dieren zijn zulke kolonies op te sporen. Vanaf zonsondergang is er gepost op plaatsen waar vliegroutes te verwachten waren, en passerende vleermuizen zichtbaar zouden zijn. Vanaf een half uur na zonsondergang is er gezocht naar foeragerende vleermuizen.

Het derde bezoek vond op 14 september plaats. In deze tijd van het jaar vindt bij de meeste vleermuissoorten de paring plaats. Bij onder andere de gewone dwergvleermuis vertonen de mannetjes dan baltsgedrag, waarbij ze met een speciale roep aan soortgenoten hun territoriale hangplaats kenbaar maken. Bij deze soort vindt dit baltsgedrag ook in het voorjaar plaats. Wanneer een baltsend dier wordt waargenomen duidt dit dus op een verblijfplaats waar tenminste één mannetje en één of meerder vrouwtjes verblijven. Dit baltsgedrag vindt plaats vanaf ongeveer een uur na zonsondergang. Op deze avond zijn vanaf ruim een uur na zonsondergang drie ronden om de gebouwen van verzorgingstehuis Ruijschenbergh gemaakt.

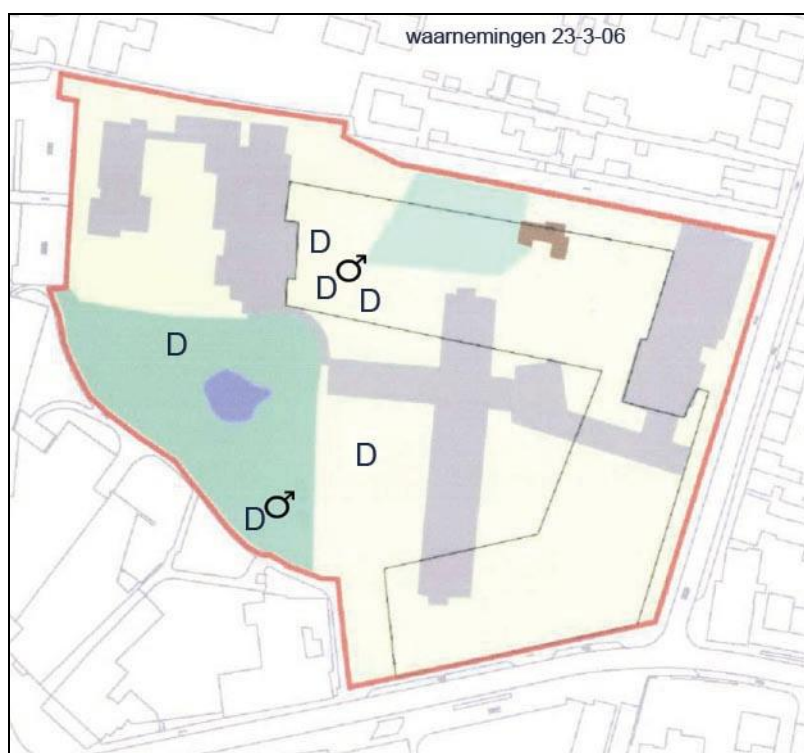
Bij het zoeken naar uitvliegende, passerende, foeragerende en baltsende vleermuizen is gewerkt met een bat-detector van het model Petterson D-140. Dit

model kent twee manieren om de onhoorbaar hoge geluiden waarmee vleermuizen zich oriënteren hoorbaar te maken. Bij de ene functie worden geluiden direct bij ontvangst omgezet naar een hoorbaar signaal. Bij de andere functie worden de geluiden tien maal vertraagd weergegeven. Het oorspronkelijke karakter van het geluid blijft hierdoor grotendeels behouden, maar door de vertraagde weergave kan er in het veld geen relatie worden gelegd tussen het gedrag van de vleermuizen en het ontvangen geluid. Eerst genoemde functie is dan ook vooral in het veld bruikbaar, terwijl de tweede functie via opnamen en analyse achteraf waardevol is. Hiermee zijn alle te verwachten vleermuissoorten waar te nemen en op naam te brengen.

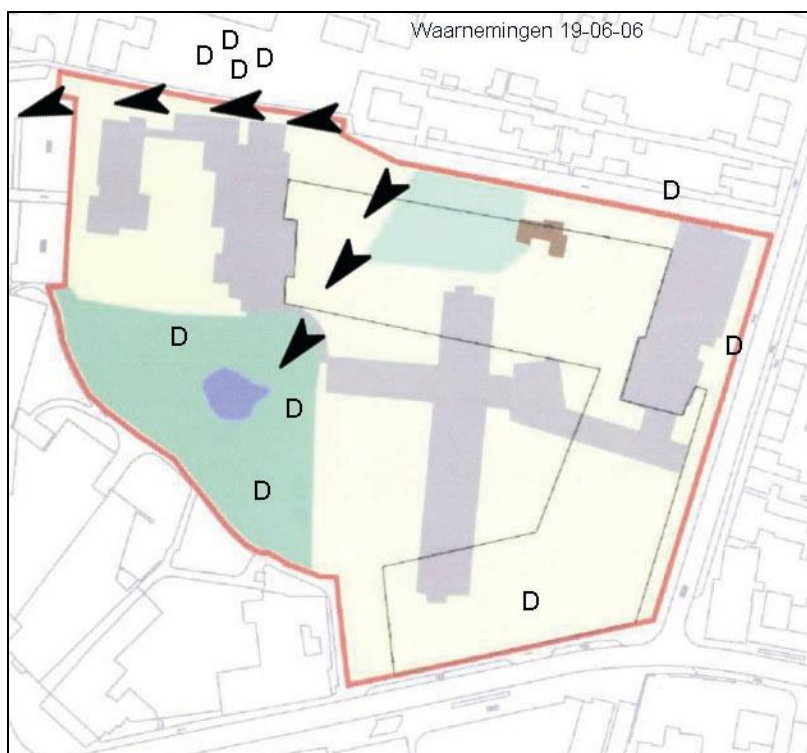
3 RESULTATEN

Voor de resultaten van 23 maart zie kaart 2. Er werden alleen gewone dwergvleermuizen waargenomen. In totaal ging het om naar schatting zes dieren. Twee daarvan lieten de baltsroep horen, waarbij van één dier aangenomen moet worden dat het een verblijfplaats had in de omgeving van de verbindende gang tussen twee delen van het verzorgingstehuis. Afgezien daarvan werden er geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van verblijfplaatsen in de gebouwen.

Kaart 2. Waarnemingen 23 maart 2006. D = foeragerende gewone dwergvleermuis; D♂ = baltsende gewone dwergvleermuis.

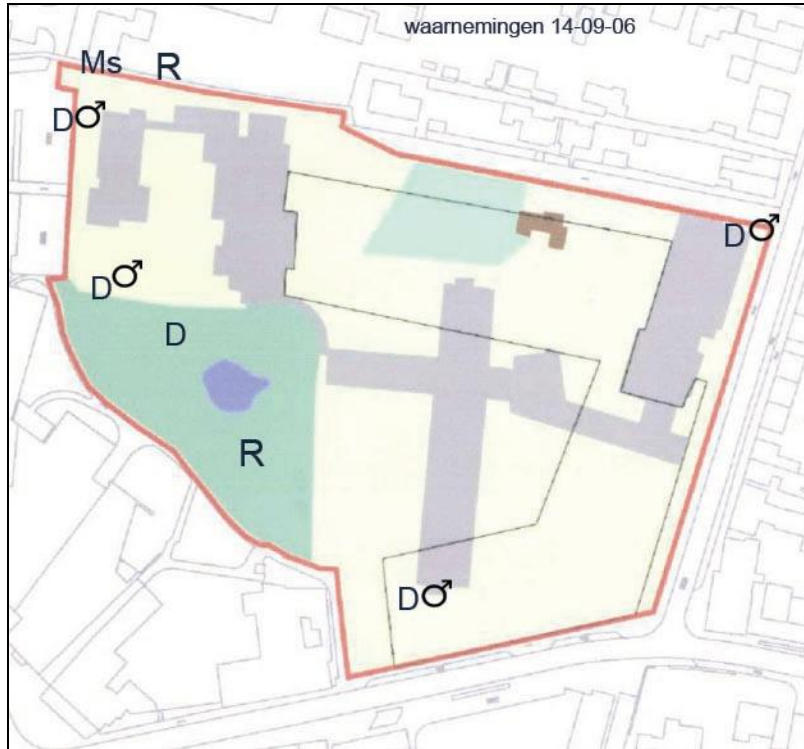
Voor de resultaten van 19 juni zie kaart 3. Op deze avond werden twee vliegroutes van de gewone dwergvleermuis gevonden, van dieren die afkomstig moeten zijn geweest van een kolonie ten noorden van het verzorgingstehuis. Eén van deze twee routes liep over het dak van de verbindende gang tussen twee delen van het verzorgingstehuis. De tweede route liep langs de noord- en westzijde van het tehuis. Vermoedelijk betrof het twee takken van één vliegroute. Verder foerageerden naar schatting tien gewone dwergvleermuizen rond het tehuis, met een concentratie aan de noordwestzijde.

Kaart 3. Waarnemingen 19 juni 2006. D = foeragerende gewone dwergvleermuis; ➤ = vliegroute gewone dwergvleermuis.

Voor de resultaten van 14 september zie kaart 4. Op deze avond bleek dat er al een begin was gemaakt met de werkzaamheden rond het verzorgingshuis, en een groot deel van de beplanting was verdwenen. In het perk aan de noordzijde waren bomen geroid, en was de weide met geiten en andere dieren verdwenen. De verbindende gang tussen verschillende delen was gesloopt, en ook waren bloemperken aan de zuidzijde onder zand en rijplaten verdwenen. In de straat ten oosten van het tehuis vonden werkzaamheden aan het rioolstelsel plaats die mogelijk geen verband hielden met de werkzaamheden aan het verzorgingstehuis.

Er werden vier baltsende gewone dwergvleermuizen waargenomen. Van zeker drie hiervan is aannemelijk dat ze een verblijfplaats hadden in één van de gebouwen van het verzorgingstehuis. Verder werd op één plaats een foeragerende gewone dwergvleermuis gehoord, en op twee plaatsen een foeragerende rosse vleermuis *Nyctalus noctula*. Gezien de mobiliteit van deze laatst genoemde soort zou het om hetzelfde dier kunnen gaan. En tenslotte werd er aan de noordzijde een passerende vleermuis waargenomen die niet nader gedetermineerd kon worden dan als *Myotis species*. Vermoedelijk betrof het een watervleermuis *Myotis daubentonii*.

Kaart 4. Waarnemingen 14 september 2006. D = foeragerende gewone dwergvleermuis; D♂ = balsende gewone dwergvleermuis; R = foeragerende rosse vleermuis; Ms = passerende *Myotis species*

4 CONCLUSIES

Tijdens de onderzoeksperiode was er geen verblijfplaats van een kolonie vleermuizen in de gebouwen van de Ruijschenbergh aanwezig. Wel waren er in maart en in september waarschijnlijk verblijfplaatsen van solitaire dieren of kleine groepjes van de gewone dwergvleermuis op verschillende plaatsen in de gebouwen aanwezig.

Het terrein rond het verzorgingstehuis wordt door de gewone dwergvleermuis gebruikt als vliegroute en als foerageergebied, en ook door de rosse vleermuis als foerageergebied.

De plannen voor het verbouwen van het verzorgingstehuis en herinrichting van het omringende terrein kunnen zo uitgevoerd worden dat er geen nadelige gevolgen voor vleermuizen behoeven te zijn. Mits de aanbevelingen in het volgende hoofdstuk worden opgevolgd, is voor de uitvoering van de plannen geen ontheffing van de Flora- en faunawet nodig.

5 DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Bij de werkzaamheden moet rekening gehouden worden met de kans dat er vleermuizen in verborgen ruimten van de gebouwen, zoals spouwmuren, aanwezig zijn. Zie bijlage 1 voor informatie over vleermuisvriendelijk slopen van gebouwen. Bij nieuwbouw zullen er zeer waarschijnlijk voldoende nieuwe mogelijkheden voor vleermuizen ontstaan om in het gebouw verblijfplaatsen te vinden. Eventueel kan overwogen worden eenvoudige voorzieningen aan het gebouw te bevestigen waar vleermuizen gebruik van kunnen maken.

Bij de inrichting van het terrein moet ook rekening gehouden worden met het belang dat het heeft als foerageergebied en als verbindingroute voor vleermuizen. Dit betekent dat terughoudend gebruik moet worden gemaakt van kunstlicht, en dat bomen en andere beplanting zoveel mogelijk gespaard moeten worden. Voor gekapte bomen moeten nieuwe bomen aangeplant worden, bij voorkeur inheemse soorten als eik en beuk. Vergroting van de vijver aan de zuidzijde van het verzorgingstehuis zal gunstig zijn voor vleermuizen.

BIJLAGE 1. VLEERMUISVRIENDELIJK SLOPEN VAN GEBOUWEN

In verband met het gebruik van het gebouw door gewone dwergvleermuizen als verblijfplaats tijdens de paarperiode, en mogelijk als overwinteringlocatie, dient sloop plaats te vinden in een relatief veilige periode.

De relatief veilige perioden voor sloop zijn:

-van eind maart tot en met april, waarbij dan gekozen dient te worden voor een relatief warme periode. De dieren zijn dan niet meer lethargisch (een toestand die lijkt op de winterslaap) en kunnen dus een andere verblijfplaats zoeken, en de kraamperiode is nog niet begonnen.

- september tot november, waarbij ook gekozen dient te worden voor een relatief warme periode. De dieren zijn dan nog niet lethargisch en kunnen dus een andere verblijfplaats zoeken en de overwinteringsperiode is nog niet begonnen.

Het slopen van de gebouwen dient te gebeuren met een voorzichtige aanpak (strippen) om de vleermuizen de kans te geven wakker te worden en een andere verblijfplaats te zoeken.

Het verdient aanbeveling tijdens het slopen een vleermuisdeskundige oproepbaar te hebben. Indien er tijdens het slopen tijdens de aangegeven veilige periode onverhoopt toch vleermuizen aangetroffen worden, dient het slopen tijdelijk stilgelegd te worden, en dient een vleermuisdeskundige erbij geroepen te worden die de gevonden dieren op kan vangen en elders kan vrijlaten.

Tijdschema voor de periodes waarin slopen vermeden dient te worden, dan wel relatief veilig kan plaats vinden. De gebruiker van dit schema moet zich terdege realiseren dat vleermuizen een netwerk van verblijfplaatsen op een dynamische wijze gebruiken en in verschillende seizoenen op verschillende wijze gebruiken.

J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
jaarcyclus											
			tijdelijk		zomerverblijfplaats			tijdelijk verblijf			
				♂ ♀							
winterverblijf			verblijf		(kraam)verblijfplaats			paarverblijf / territorium			winterverblijf
				♂ ♀							
winterslaap			trek		kraamtijd			paartijd / trek			winterslaap
				zwermfase				zwermfase			
				paartijd							
Tijdsvensters voor niet slopen / relatief veilig slopen											
niet slopen					niet slopen						niet slopen
risico: vernietiging verblijfplaats verstoring / doden energiehuishouding					risico: vernietiging verblijfplaats verstoring / doden						risico: vernietiging verblijfplaats verstoring / doden energiehuishouding
'relatief veilig' mits winterverblijf uitgesloten is					'relatief veilig' mits (kraam)verblijf uitgesloten			'relatief veilig' mits paarverblijf uitgesloten is			'relatief veilig' mits winterverblijf uitgesloten is
					'relatief veilig' mits niet lethargisch						'relatief veilig' mits niet lethargisch
					uitzondering : balts grootoren						uitzondering: balts tweekleurige vleermuis